

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»**

НАБОКА ТЕТЯНА СЕРГІЇВНА

УДК 336.144/.148: 336.5.02(043.3)(477)

**УПРАВЛІННЯ ВИДАТКАМИ БЮДЖЕТУ
ТА НАПРЯМКИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі фінансів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України, м. Київ

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Сафонова Людмила Дмитрівна,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
доцент кафедри фінансів

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Павлюк Клавдія Василівна,
Вінницький фінансово-економічний університет,
професор кафедри фінансів

кандидат економічних наук, доцент
Наконечна Юлія Леонідівна,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка,
доцент кафедри фінансів

Захист відбудеться «___» жовтня 2015 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.04 у ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03680, м. Київ, пр. Перемоги, 54/1, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»: 03113, м. Київ, вул. Дегтярівська 49 г, ауд. 601.

Автореферат розіслано «___» _____ 2015 року.

*Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
к.е.н., професор*

Поддєрьогін А.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Управління бюджетними ресурсами з часів здобуття незалежності України у 1991 році є постійним пріоритетним питанням державного фінансового менеджменту. Так, на базі досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених та практиків було запроваджено у бюджетний процес середньострокове планування та прогнозування, програмно-цільове бюджетування, казначейське обслуговування видатків бюджету. Проте, підвищення ефективності управління бюджетними коштами залишається актуальним навіть після проведення реформ. Про недосконалість системи управління видатками бюджету в Україні свідчать: збільшення витрат на обслуговування державного зовнішнього та внутрішнього боргу, невиконання намічених стратегічних і тактичних завдань, зниження рівня та якості життя населення. Процес управління видатками бюджету ускладнюють: політична нестабільність, загроза суверенітету і територіальній цілісності країни, дисбаланси фінансової системи, відсутність зростання реального ВВП, волатильність курсової політики. Досвід європейських країн свідчить, що і при політичній стабільності та успішному соціально-економічному їх розвитку питання підвищення ефективності видатків бюджету є досить важливими.

Значним внеском у розвиток фінансово-бюджетних відносин є праці Ш. Бланкарта, Д. Б'юкенена, А. Вагнера, Дж. Кейнса, Ф. Кене, А. Маршала, Д. Мілля, В. Парето, В. Петті, Д. Рікардо. Теоретичні засади та практичні аспекти управління бюджетом в Україні досліджували у своїх роботах науковці Андрущенко В.Л., Благун І.Г., Василик О. Д., Галушка Є.О., Деєва Н.М., Зварич М.А., Клець Л.Є., Луніна І.С., Могиляк П.Я., Опарін В.М., Панкевич Л.В., Федосов В.М. та інші. Дослідженням проблем видатків бюджету займалися вітчизняні вчені Бескид Й.М., Буковинський С.А., Булгакова С.О., Єрмошенко М.М., Кириленко О.П., Міщенко В.І., Наконечна Ю.Л., Нечай А.А., Огонь Ц.Г., Павлюк К.В., Пасічник Ю.В., Розпутенко І.В., Чугунов І.Я., Юрій С.І. та інші. Науковці зробили вагомий внесок у розробку проблематики видаків бюджету. Проте питання управлінської діяльності у сфері видатків бюджету в Україні досліджені недостатньо, а комплексні теоретико-методичні розробки щодо системи управління видатками бюджету фактично відсутні.

Недостатнє дослідження теоретичних засад, неузгодженість між чинними нормативно-правовими актами та низький рівень використання бюджетних коштів зумовлюють потребу в поглиблених дослідженнях управління видатками бюджету як цілісної системи та практичного його застосування. Дослідження та вдосконалення потребують такі пріоритетні напрямки як: планування і прогнозування видатків бюджету на середньо- й довгостроковий періоди; виконання видаткової частини бюджету; контроль за цільовим спрямуванням і використанням бюджетних коштів; розподіл видатків бюджету; формування і виконання бюджетних програм та оцінювання їх результатів.

Актуальність, науково-теоретичне і практичне значення окресленої проблеми в Україні обумовило вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в межах тем науково-дослідної роботи кафедри фінансів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» «Фінансова інфраструктура ринкової економіки» (державний реєстраційний номер 0107U001336) та «Макрофінансові стабілізатори в системі державного регулювання економічного розвитку» (державний реєстраційний номер 0113U004262). У ході

виконання дослідження автором розроблено рекомендації щодо структуризації видатків бюджету з метою побудови цілісної та дієвої системи управління видатками бюджету України в умовах трансформаційної економіки.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розробка теоретичних засад та обґрунтування практичних рекомендацій щодо удосконалення управління видатками бюджету в Україні.

Виходячи із поставленої мети в роботі були визначені наступні завдання:

- систематизувати наукові розробки вчених до розкриття сутності «видатки бюджету» і уточнити дану дефініцію;
- поглибити теоретичні засади управління видатками бюджету, виокремити та охарактеризувати його складові;
- довести переваги програмно-цільового методу та обґрунтувати напрями його удосконалення в управлінні видатками бюджету;
- виокремити етапи становлення та проаналізувати рівень планування і прогнозування видатків бюджету в Україні;
- здійснити оцінку виконання видатків бюджету та результативності використання бюджетних коштів;
- виявити недоліки нормативно-правового регламентування організації та здійснення казначейського обслуговування видатків бюджету;
- визначити якість інформації, яку відображено у звітності про виконання бюджету для прийняття управлінських рішень;
- провести аналіз діяльності основних суб'єктів бюджетного контролю за цільовим направленням і використанням бюджетних коштів та надати пропозиції щодо підвищення її результативності;
- розробити методіку оптимізації структури видатків бюджету;
- запропонувати заходи щодо реформування бюджетної політики в контексті досягнення раціонального розподілу видатків бюджету з метою підвищення їх ефективності та результативності;
- надати пропозиції щодо підвищення якості оцінювання виконання бюджетних програм.

Об'єктом дослідження виступають видатки бюджету України та система управління ними.

Предметом дослідження – відносини, що виникають між державою та розпорядниками і одержувачами бюджетних коштів у процесі управління видатками бюджету.

Методи дослідження. Методологічною базою дослідження є загальнонаукові та специфічні методи пізнання: історичний (для дослідження становлення та розвитку видатків бюджету), порівняльного аналізу і синтезу (для дослідження економічних понять, підходів щодо класифікації видатків бюджету та бюджетних програм), статистичних порівнянь (для визначення відповідності прогнозних, планових та фактичних показників видатків бюджету), графічний (для дослідження тенденцій розподілу видатків бюджету), економіко-математичного моделювання та лінійного програмування (при розробці рекомендацій щодо оптимізації структури видатків бюджету).

Теоретичною основою дисертації слугують дослідження, присвячені загальним питанням бюджету, видатків бюджету, управління як сфери діяльності, викладені у наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативні акти, що регулюють бюджетні

відносини в Україні, дані Державної казначейської служби України, Рахункової палати України, Державної фінансової інспекції України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, галузевих міністерств, науково-дослідних центрів та установ, Міжнародного валютного фонду; Інтернет-ресурси офіційних сайтів державних органів виконавчої влади України та зарубіжних країн.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному дослідженні проблем управління видатками бюджету, обґрунтуванні напрямів вдосконалення механізму управління ними. До найвагоміших результатів наукової новизни належать такі:

вперше:

- запропоновано методику розподілу видатків бюджету за функціональною класифікацією, яка враховує стратегічні пріоритети та фактичний рівень розвитку окремих сфер діяльності держави. Розрахована за зазначеною методикою структура видатків зведеного бюджету України дозволить забезпечити раціональний розподіл бюджетних ресурсів. Використання на практиці зазначеної методики посилить взаємозв'язок між стратегічними і тактичними цілями та сприятиме покращенню якості управління видатками бюджету;

удосконалено:

- понятійний апарат, що є основою дослідження проблематики управління видатками бюджету: 1) уточнено поняття «видатки бюджету» як об'єкт управління; 2) дано визначення «управління видатками бюджету», «методи управління видатковою частиною бюджету», «контроль за видатками бюджету», «бюджетна програма»;

- класифікацію бюджетних програм: запропоновано додаткову класифікаційну ознаку «За показниками виконання програм», яка передбачає групування бюджетних програм за складністю оцінювання рівня їх виконання. Визначено, що результати виконання бюджетних програм оцінюються за обмеженою кількістю показників, а за необхідності здійснюється детальний факторний аналіз рівня використання бюджетних коштів. Це значно спростить методичну роботу учасників бюджетного процесу та зменшить навантаження на контролюючі органи;

- методичні підходи до оцінювання виконання бюджетних програм – розроблено систему показників виконання бюджетної програми та алгоритми їх розрахунку. Замість чотирьох груп показників (затрат, продукту, ефективності, якості), які унормовані бюджетним законодавством, запропоновано п'ять груп, а саме: показники затрат, якості, рівня забезпечення виконання бюджетної програми, використання бюджетних коштів та досягнутих результатів. Автором рекомендовано оцінювати виконання бюджетної програми шляхом співставлення отриманих результатів і обсягу використаних коштів (витрат) з відповідним корегуванням до рівня використання бюджетних коштів та забезпечення потреб у коштах. Це дасть змогу отримувати повну та достовірну інформацію про результати виконання бюджетних програм, необхідну для прийняття управлінських рішень.

набули подальшого розвитку:

- теоретичні засади бюджетного менеджменту шляхом виокремлення складових управління видатками бюджету, які запропоновано групувати: за стадіями бюджетного процесу (планування та прогнозування видатків бюджету, виконання бюджету за видатками, складання і затвердження звіту про виконання бюджету за видатками); за змістом бюджетної роботи (адміністрування бюджетних

видатків, облік та звітність про виконання видаткової частини бюджету, контроль щодо видатків на всіх стадіях бюджетного процесу). Це забезпечить поглиблення у розумінні сутності управління видатками бюджету: складові першої групи відображають сукупність організаційно-технічних заходів, які здійснюються на кожній із них, а складові другої групи – методи, інструменти, прийоми, які використовуються під час бюджетної роботи на всіх стадіях бюджетного процесу;

- концептуальні засади програмно-цільового бюджетування (методу) в частині виділення основних його елементів, а саме: стратегічне планування, середньострокове бюджетне планування, програмний розподіл видатків бюджету, результативне виконання бюджетних програм. Розкрито сутнісні характеристики кожного елементу, визначено можливі способи їх реформування, що дозволить підвищити якість управління видатками бюджету.

Практичне значення одержаних результатів. Результати проведеного дослідження дозволяють реалізовувати системний підхід при управлінні видатками бюджету та можуть бути використані при розробці методичних рекомендацій, які поглиблюють і удосконалюють бюджетний менеджмент.

Авторська методика оптимізації структури видатків бюджету врахована Міністерством фінансів України при розробці напрямів удосконалення структури видатків бюджету (довідка № 31-01050-01/23-2139/2035 від 02.07.2014 р.). Пропозиції та рекомендації щодо підвищення ефективності виконання видаткової частини бюджету, удосконалення бюджетної роботи та підвищення якості контрольних заходів були враховані Державною казначейською службою України при розробці пріоритетів діяльності (довідка № 8-08/975-15168 від 01.07.2014 р.). Пропозиції, що стосуються визначення додаткових показників щодо оцінки результативності бюджетних програм в галузі освіти; оптимізації бюджетних програм з врахуванням критерію відповідності меті діяльності головного розпорядника бюджетних коштів; визначення досягнутого рівня розвитку освіти на основі міжнародних рейтингів; обґрунтування оптимального розміру фінансування освіти за наявним станом; загальних рекомендацій щодо вдосконалення дошкільної, середньої та вищої освіти в Україні прийняті до розгляду Державною науковою установою «Інститут інноваційних технологій і змісту освіти» Міністерства освіти і науки України (довідка №14.1/10-3602 від 25.12.2013 р.).

Результати та положення дисертаційної роботи були застосовані у навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при підготовці завдань для практичних занять, самостійної та індивідуальної роботи студентів та контрольних завдань з дисциплін «Бюджетний менеджмент» і «Бюджетна система» (довідка від 10.12.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до дослідження теоретико-методологічних засад системи управління видатками бюджету, обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення її складових, а також запропоновано методіку оптимізації структури видатків Зведеного бюджету України за функціональною класифікацією. Рекомендації і пропозиції належать особисто автору і є його науковим здобутком.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертації були оприлюднені на таких науково-практичних конференціях: VII Міжнародній науково-практичній конференції «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (Тернопільський національний

економічний університет, м. Тернопіль, 2010 р.), XII Міжнародній науково-практичній конференції аспірантів та студентів «Проблеми розвитку фінансової системи України в умовах глобалізації» (Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, м. Сімферополь, 2010 р.), XI Всеукраїнській науково-практичній конференції аспірантів та студентів «Теоретичні та прикладні аспекти аналізу фінансових систем» (Львівській інститут банківської справи УБС НБУ, м. Львів, 2011 р.), VIII міжнародній науково-практичній конференції «Дні науки – 2012» (Чехія, м. Прага, 2012 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми сучасної економіки» (Східноукраїнський інститут економіки та управління, м. Донецьк, 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Прогнозування соціально-економічного розвитку національної економіки» (Центр економічних досліджень та розвитку, м. Одеса, 2014 р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції в економіці та управлінні: новий погляд» (Східноукраїнський інститут економіки та управління, м. Запоріжжя, 2015).

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано 16 наукових праць, загальним обсягом 8 друк. арк., з них: 1 – у колективній монографії, 5 – у наукових фахових виданнях; 1 – у науковому фаховому виданні України, яке включено до міжнародних наукометричних баз; 9 – в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний обсяг дисертації складає 208 сторінок друкованого тексту. Робота містить 27 рисунків на 13 сторінках, 25 таблиць на 20 сторінках, 22 додатки на 111 сторінках. Список використаних джерел налічує 355 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету і визначено завдання дослідження, його об'єкт і предмет, наукову новизну, практичне значення та апробацію одержаних результатів.

У розділі 1 «Теоретичні засади управління видатками бюджету» систематизовано і поглиблено наукові розробки щодо сутнісних характеристик і формулювання дефініції «видатки бюджету», обґрунтовано теоретичні і методологічні підходи до управління видатками бюджету як цілісної системи, доведено пріоритетність видатків бюджету у забезпеченні й регулюванні соціально-економічного розвитку держави.

Узагальнено наукові підходи до розкриття сутності видатків бюджету. Встановлено, що видатки бюджету трактуються вченими: 1) за економічним змістом – як економічні відносини, що виникають у зв'язку з розподілом фондів грошових коштів держави та його використанням за галузевим, територіальним чи цільовим призначенням; 2) за формою – як частина фінансового плану держави; 3) за матеріальним змістом – як кошти, які спрямовуються на програми та заходи, передбачені відповідним бюджетом. Зважаючи на об'єкт дослідження, автором запропоновано трактувати сутність видатків бюджету з точки зору управлінської діяльності як важіль державної фінансової політики, раціональне використання якого на всіх стадіях бюджетного процесу сприяє ефективному виконанню державою конституційних зобов'язань та забезпечує добробут громадян і соціально-економічний розвиток країни. Зазначені підходи у комплексі дали змогу дисертанту виявити характеристики видатків бюджету як об'єкту управління.

Аргументовано, що видатки бюджету є складним об'єктом управління. Складність зумовлюється: 1) невизначеністю, конфліктністю інтересів, що виникають у відносинах між державою та фізичними і юридичними особами в процесі обґрунтування відповідних напрямів бюджетного фінансування і використання бюджетного фонду; 2) розгалуженістю напрямів бюджетного фінансування, оскільки бюджетні кошти спрямовуються на численні та різноманітні програми і заходи, передбачені відповідним бюджетом, що ускладнює як планування, так і контроль; 3) необхідністю визначати рівень функціонування видатків бюджету як інструменту управління, що потребує розробки системи показників, методики оцінювання та інтерпретації результатів.

Виявлено, що складність управління видатками бюджету посилюється, враховуючи їх взаємозв'язок із доходами. Це пояснюється обмеженістю бюджетних ресурсів, особливо під час кризових явищ в економіці. Дисертантом обґрунтовано пріоритетність видатків бюджету над доходами, адже соціально-економічний стан країни залежить від того, на скільки ефективно побудована система видатків та на які цілі держава витрачає кошти. Злагоджена податкова система також має велике значення, але визначати стратегічні цілі держави не в змозі.

Управління ускладнюється використанням на законодавчому рівні подібних термінів «видатки бюджету» та «витрати бюджету». Автором обґрунтовано можливість вважати видатками бюджету такі складові витрати бюджету як: надання кредитів з бюджету, розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів. Це забезпечить уникнення використання невідповідного терміну в процесі підготовки та оформлення бюджетної документації.

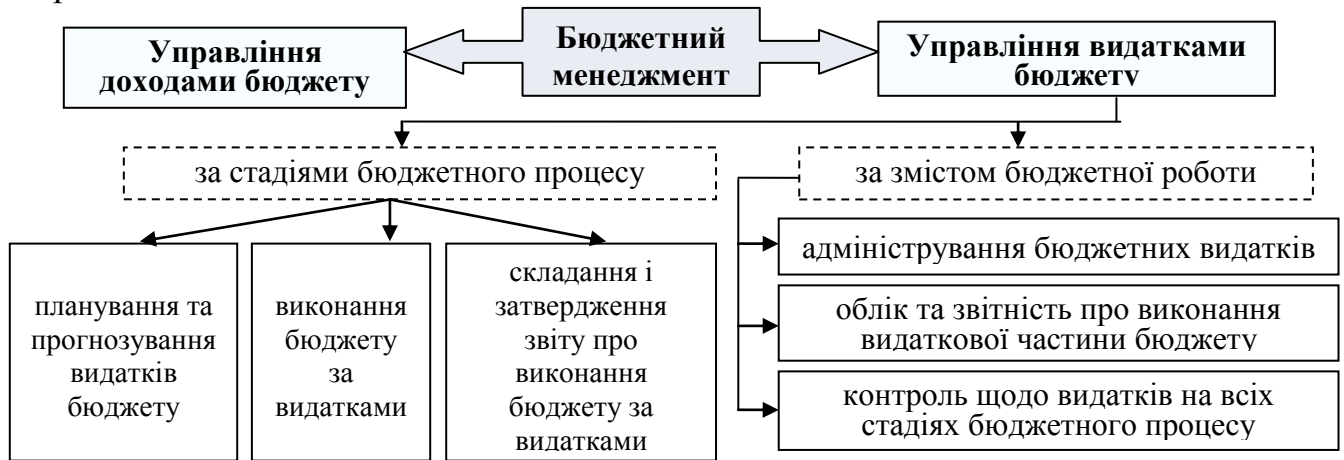
На основі трактувань вітчизняними і зарубіжними науковцями понять «управління державними фінансами» і «бюджетний менеджмент» сформульовано авторську дефініцію «управління видатками бюджету». Автор вважає, що це сукупність заходів, форм і методів організації системи видатків бюджету, які використовуються (державними органами законодавчої та виконавчої влади) щодо обґрунтування напрямків та обсягів використання бюджетних коштів з метою забезпечення виконання державою своїх функцій. Уточнено, що під системою видатків бюджету слід розуміти сукупність певних напрямків видатків (програм), їх структуру, а також відносини між відповідними органами в процесі планування і виконання видатків, складання звітності та контролю за виконанням видаткової частини бюджету. Виокремлено та охарактеризовано зміст складових управління видатками бюджету за стадіями бюджетного процесу і змістом бюджетної роботи (рис. 1).

На підставі аналізу наукової і процесуальної класифікації видатків бюджету автором зроблено висновок, що в офіційній класифікації враховані такі ознаки, які є вирішальними для бюджетного процесу і в той же час дозволяють зрозуміти економічний зміст видатків.

Дисертантом дано визначення поняттю «методи управління видатковою частиною бюджету». Це способи і прийоми реалізації багатогалузевого та багаторівневого розподілу коштів всіх видів бюджетів та забезпечення їх ефективного використання. Методи управління видатками бюджету систематизовані та охарактеризовані у роботі. Зроблено висновок, що одним із основних методів формування як державного бюджету, так і місцевих бюджетів в Україні є програмно-цільовий метод. Розгляд етапів запровадження даного методу на всіх рівнях бюджетної системи дозволив виявити причини ускладненого впровадження

програмно-цільового бюджетування на місцевому рівні, серед яких: низький рівень самостійності місцевого самоврядування та незацікавленість самих місцевих органів влади до проведення змін і підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів. Автором систематизовано елементи програмно-цільового методу, та розкрито їх зміст.

Рис. 1. Складові управління видатками бюджету

Джерело: розроблено автором

Надано авторське визначення бюджетної програми: це план реалізації поставлених завдань для досягнення мети із зазначенням виконавців, строку виконання, необхідного обсягу ресурсів та показників виконання.

Зважаючи на відсутність процесуальної класифікації бюджетних програм автором, на основі вивчення їх наукової класифікації, виокремлено основні класифікаційні ознаки, які необхідно закріпити на законодавчому рівні. Запропоновано затвердження та використання додаткової класифікаційної ознаки групування бюджетних програм «За показниками виконання програм». Вона передбачає групування бюджетних програм, на такі, що можуть бути оцінені за спрощеними показниками виконання та програми, які потребують визначення деталізованих показників виконання.

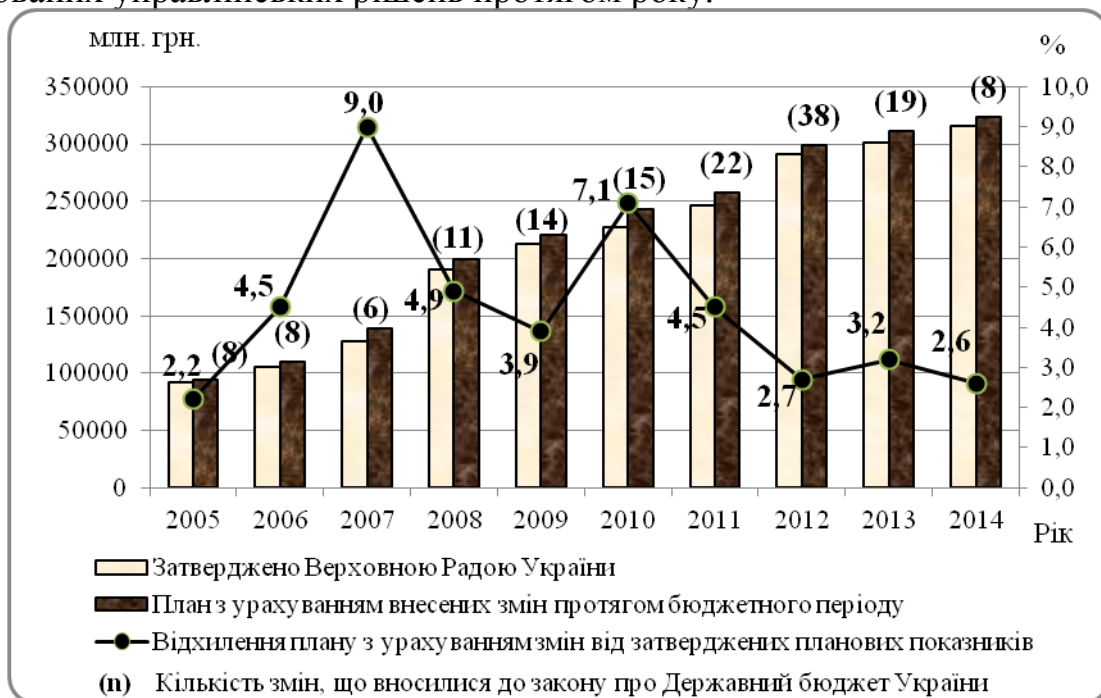
У розділі 2 «Практика функціонування складових системи управління видатками бюджету в Україні» визначені та обґрунтовані управлінські засоби впливу на підвищення ефективності системи управління видатками бюджету за її складовими.

На основі теоретичних розробок вітчизняних вчених дисертантом підтверджено залежність якісного виконання бюджету від реалістичних планових та прогнозних показників. В даному контексті закономірним є пошук такої системи бюджетного планування, яка б передбачала обґрунтовані, реальні та якісні показники при оптимальному розподілі бюджетних ресурсів. В дисертації виокремлено етапи становлення планування та прогнозування видатків бюджету в Україні. Сформульовано авторське визначення поняття «планування видатків бюджету», як процесу визначення напрямів фінансування та розподілу в їх межах очікуваних обсягів бюджетних коштів під час складання, розгляду і затвердження бюджету з метою забезпечення ефективного виконання державою своїх функцій та економічного розвитку країни.

Автором доведено, що програмно-цільовий метод передбачає планування видатків бюджету на наступний рік на основі затверджених прогнозних показників. Були проаналізовані планові та прогнозні показники видатків бюджету, які

визначалися та коригувалися на загальнодержавному рівні в 2005 – 2014 рр. Результати аналізу свідчать про те, що в Україні не сформовано чіткої взаємозалежності між зазначеними показниками. Дисертант прийшов до висновку, що причинами помилок в прогнозуванні видаткової частини бюджету є недосконалість і неузгодженість методики та нормативно-правової бази прогнозування і середньострокового планування, а також часті зміни бюджетної політики. Зокрема це зміни раніше обраних пріоритетів бюджетного фінансування та безпідставне збільшення видаткової частини під впливом різних політичних сил.

При аналізі показників видатків Державного бюджету України, які були затверджені Верховною Радою України при прийнятті закону про Державний бюджет України та планових показників з урахуванням внесених протягом бюджетного періоду змін (рис.2) було виявлено недоліки і при щорічному плануванні видатків бюджету. Встановлено, що протягом бюджетного періоду планові показники видатків бюджету потребували коригування, причому виключно в бік збільшення. Автор прийшов до висновку, що необхідність внесення відповідних змін в Закон України «Про Державний бюджет» є індикатором низького рівня планування видаткової частини бюджету на початковому етапі або необґрунтованих управлінських рішень протягом року.

Рис. 2. Планові показники видатків Державного бюджету України в 2005 – 2014 рр.

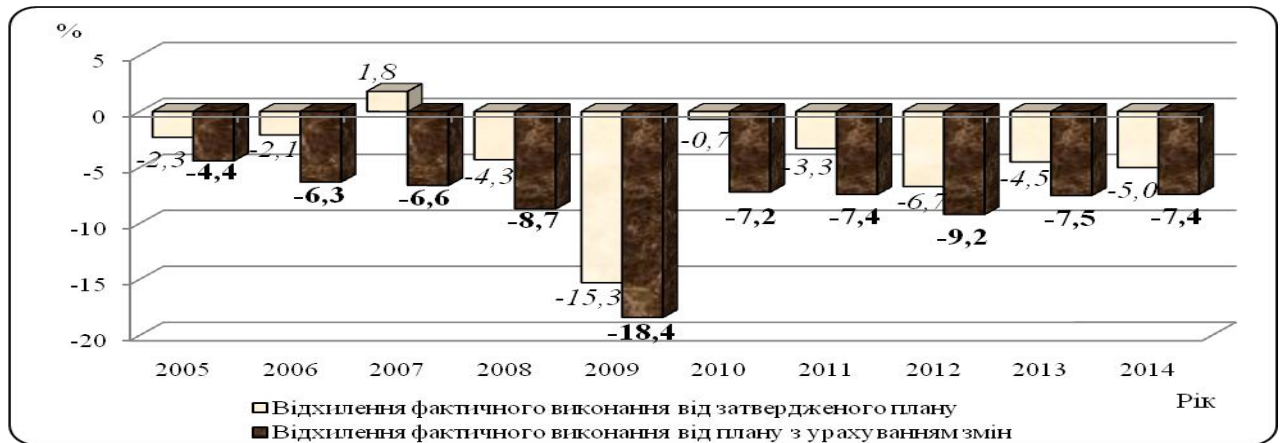
Джерело: розраховано та побудовано автором на основі звітних даних Міністерства фінансів України (без врахування міжбюджетних трансфертів), шляхом використання програмного забезпечення MS Excel

Автором резюмовано, що стратегічні напрями розвитку країни розроблені у відповідності до європейських стандартів. Головним завданням управлінських дій є дотримання обраних пріоритетів за допомогою вдосконалення середньострокового планування та забезпечення максимальної відповідності планових показників видатків бюджету до прогнозних розрахунків.

Дисертантом виявлено особливості управлінської діяльності під час виконання видаткової частини бюджету, як складової, на якій здійснюється реалізація

запланованих завдань і заходів держави. Розглянуто механізм взаємодії органів державної виконавчої влади в процесі формування та виконання видатків бюджету. Вивчення процесу казначейського обслуговування видаткової частини бюджету дозволило виявити окремі недоліки, серед них: несвоєчасність відображення в обліку проведення операцій, яка виникає у зв'язку з наявністю громіздкого документообігу між розпорядниками і одержувачами бюджетних коштів та органами казначейства, що існує в процесі виконання кошторисів бюджетних установ. Крім того, встановлено, що відсутність ефективних механізмів управління фінансовими ресурсами у процесі поточного касового виконання державного бюджету призводить до необхідності здійснення нераціональних запозичень для покриття касових розривів, а також втрат від невикористання тимчасово вільних державних фінансових ресурсів. Виявлено проблеми, які виникають через недосконалість законодавчої бази, що регулює процес державних закупівель та сприяє корупційним схемам на всіх рівнях влади. Встановлено, що додаткову складність створює і відсутність чіткого визначення в нормативно-правових документах ступенів та підпорядкованості розпорядників та одержувачів бюджетних коштів та розмежування повноважень і відповідальності між ними за виконання бюджету. Автор обґрунтував, що найбільш практичним у застосуванні є розподіл на: головних розпорядників бюджетних коштів; розпорядників бюджетних коштів II ступеня; розпорядників бюджетних коштів III ступеня; одержувачів бюджетних коштів. Зазначається, що даний розподіл вже використовувався у бюджетному процесі та виключав наявність певної плутанини та неточностей у трактуванні.

З метою визначення рівня виконання видатків бюджету проаналізовано планові та фактичні показники видатків державного та зведеного бюджетів у загальному обсязі в 2005 – 2014 рр. Щорічне недовиконання видаткової частини вказує на наявність певних недоліків. Аналіз співвідношення фактичних показників видатків Державного бюджету України з затвердженими плановими показниками за останні десять років (рис. 3) свідчить, головним чином, про схильність урядовців до завищення розміру видатків та збільшення кількості бюджетних програм без врахування реальної можливості забезпечення всіх запланованих видатків. Дисертант приходять до висновку, що управлінські рішення, які приймаються щодо видаткової частини протягом бюджетного періоду переважно є нераціональними, а отже, призводять до збільшення відсотка недовиконання планових показників. До негативних наслідків призводить також щорічне неаргументоване завищення планових показників видатків бюджету в порівнянні з їх фактичним виконанням у попередньому періоді. Автором доведено, що необґрунтоване завищення планових показників видатків бюджету безпосередньо впливає на зниження рівня виконання видаткової частини бюджету. Для деталізації рівня фінансування було проаналізовано виконання планових та фактичних показників видатків бюджету у розрізі функціональної, відомчої та програмної класифікацій. Встановлено, що в 2005 – 2014 рр. в повному обсязі не було профінансовано жодного з функціональних напрямів, а в деяких випадках відхилення від виконання плану перевищувало 50%. Причинами нерівномірного фінансування є недоліки в роботі як державних фінансових органів, так і розпорядників бюджетних коштів. Дисертант приходять до висновку, що фінансування не в повному обсязі може негативно відобразитись на якості управління видатками, розвитку як окремих галузей (напрямів), так і на соціально-економічному розвитку країни в цілому.

Рис. 3. Відхилення фактичних від планових показників видатків Державного бюджету України в 2005 – 2014 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі звітних даних Міністерства фінансів України (без врахування міжбюджетних трансфертів), шляхом використання програмного забезпечення MS Excel

Дослідником встановлено, що на прийняття управлінських рішень в процесі виконання видатків бюджету безпосередній вплив мають дані обліку та звітності. На основі аналізу становлення системи управління видатками в Україні визначено основні проблеми ведення обліку та звітності як в бюджетних установах, так і в органах казначейства. Аналіз свідчить, що актуальною проблемою залишається внесення численних змін щодо складу і змісту форм звітності як в межах бюджетного періоду, так і протягом всього досліджуваного періоду. Це негативно впливає на достовірність, повноту і своєчасність інформації, ускладнює аналітичну, планову та контрольну діяльність державних фінансових органів.

Автором доведено, що саме облік і звітність є важливою інформаційною базою для контролю за цільовим використанням бюджетних коштів. Пропонується визначення дефініції «контроль за видатками бюджету» як системи заходів, що здійснюються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та громадянами України, щодо ефективного розподілу та використання бюджетних ресурсів з метою виявлення і блокування в ній відхилень на стадіях планування та прогнозування майбутніх видатків бюджету, виконання бюджету та складання і затвердження звіту про виконання бюджету за видатками. Також визначено основні види, форми і методи фінансового контролю та особливості діяльності суб'єктів державного фінансового контролю.

На основі аналізу діяльності основних суб'єктів контролю за цільовим направленням і використанням бюджетних коштів (органів Державної казначейської служби України, Державної фінансової інспекції України, Рахункової палати України) автором визначено ряд недоліків. Наявність великої кількості бюджетних правопорушень, виявлення незаконного та нецільового витрачання бюджетних коштів, які обумовлюють значні збитки для держави свідчать про недосконалість контрольних заходів в Україні. Дисертантом встановлено, що причинами неефективності контрольних дій є відсутність ефективної системи санкцій та чіткої взаємодії між органами державної влади, які здійснюють контроль за видатковою частиною бюджету, має місце дублювання роботи та неузгодженість виконання покладених на них функцій. Встановлено основні недоліки роботи всіх суб'єктів державного фінансового контролю. Автором здійснено розподіл причин порушення бюджетного законодавства та неефективного використання бюджетних коштів на

дві групи. До першої групи віднесено організаційні причини, які виникають, в основному, через: недосконалу організацію затвердження та виконання Державного та місцевих бюджетів; відсутність чітких правил та процедур ухвалення рішень у бюджетному процесі з чітко окресленими правами для посадових осіб, які відповідальні за формування та використання бюджетних коштів; несвоєчасність доведення інформації щодо змін бюджетного розпису. Друга група – це суб'єктивні причини, які проявляються у прийнятті свідомо неефективних та незаконних управлінських рішень.

У розділі 3 «Вдосконалення управління видатками бюджету в Україні» обґрунтовано пропозиції щодо оптимізації розподілу бюджетних коштів, реформування напрямів фінансування та підвищення ефективності виконання бюджетних програм як важливих важелів управлінської фінансової діяльності держави.

У дисертації питання оптимізації розподілу бюджетних коштів досліджено за декількома напрямками: 1) пропорції розподілу коштів між державним та місцевими бюджетами; 2) розподіл коштів за функціональною структурою видатків та деталізованими напрямками використання ресурсів в межах функціонального розділу.

Функціонування системи міжбюджетних відносин, насамперед, вимагає перегляду розподілу делегованих і власних повноважень органів влади і управління, дотримання пропорцій фінансового забезпечення всіх територіальних одиниць та децентралізації владних повноважень.

Дисертантом розроблено методику розподілу видатків бюджету, яка вирішує завдання визначення найбільш результативного розподілу бюджетних ресурсів за функціями, які виконує держава. В межах даної методики розроблено економіко-математичну модель, яка базується на показниках досягнутого рівня розвитку та рівня відносної важливості функціональних компонентів. Обґрунтовано, що показник досягнутого рівня розвитку країни дозволяє визначити найбільш об'єктивні напрями і скласти реальне уявлення про всі сфери діяльності держави. Даний показник для України розраховано на основі більш як 100 різноманітних міжнародних рейтингів, які було згруповано за 10 функціями і визначено характерний (позитивний або негативний) вплив для кожного з них. Рівень відносної важливості функціональних компонентів розраховано з урахуванням соціально-економічного розвитку України, особливостей її функціонування, національної стратегії розвитку. Для побудови моделі було введено позначення та обмеження. Так, невідомими є частки в бюджеті виділених показників: загальнодержавні функції – x_1 , оборона – x_2 , громадський порядок, безпека та судова влада – x_3 , економічна діяльність – x_4 , охорона навколишнього природного середовища – x_5 , житлово-комунальне господарство – x_6 , охорона здоров'я – x_7 , духовний і фізичний розвиток – x_8 , освіта – x_9 , соціальний захист та соціальне забезпечення – x_{10} . Обмеження щодо обсягів видатків визначено на основі вивчення практики розподілу загальнодержавних видатків в країнах Європейського Союзу та Україні за період 2006–2013 рр. Економіко-математична модель має наступний вигляд:

$$F(x_1, x_2, \dots, x_{10}) = 4x_1 + 5x_2 + 4,71x_3 + 6,67x_4 + 6x_5 + 3,67x_6 + \\ + 6,4x_7 + 3x_8 + 4,88x_9 + 4,5x_{10} \rightarrow \max,$$

з урахуванням обмежень

$$0,07x_1 - 0,25x_2 + 0,15x_3 - 0,04x_4 + 0,27x_5 - 0,12x_6 + 0,34x_7 + 0,12x_8 - 0,25x_9 + 0,05x_{10} \leq 0,$$

У результаті розрахунків при наявному рівні соціально-економічного розвитку країни за розробленою методикою визначено оптимальний розподіл видатків Зведеного бюджету України на 2015 рік (Рис. 4).

Рис. 4. Плановий та розрахований автором розподіл видатків Зведеного бюджету України на 2015 р.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі власних досліджень та звітних даних Міністерства фінансів України

Запропонована методика може бути адаптована до бюджету будь-якої країни, але результати дослідження мають лише рекомендаційний характер. Зі зміною якості і кількості параметрів, взятих для розрахунку, вихідні дані теж змінюватимуться. Дисертант дійшов висновку, що запропонована методика оптимізації розподілу бюджетних коштів, на відміну від інших, враховує соціально-економічний рівень і пріоритети розвитку країни, а тому дозволяє більш раціонально та ефективно розподіляти обмежені фінансові ресурси держави.

Також запропоновано методику виявлення напрямів фінансування, які потребують перерозподілу бюджетних коштів в межах функціонального розділу. На основі аналізу відповідності окремих показників визначено, які напрями з деталізованих потребують збільшення їх частки у структурі, які зменшення та напрями, в яких частка у структурі не потребує коригування. Зазначено, що результати аналізу за даною методикою не мають цифрового вираження.

Загальні результати проведеного дослідження свідчать, що найбільше відхилення спостерігається у фінансуванні економічної діяльності і соціального захисту та соціального забезпечення. За період з 2005 по 2014 рр. встановлено, що видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення значно перевищують видатки на економічну діяльність, від ефективності роботи якої безпосередньо залежить фінансування інших видатків бюджету. Це є причиною гальмування економічного розвитку країни. Тому, для розбудови економіки та створення конкурентоздатного середовища, Україна має здійснити такий радикальний захід щодо зменшення частки на соціальний захист та соціальне забезпечення у структурі видатків зведеного бюджету. На думку автора, першочерговими мають бути проведені наступні заходи: раціоналізація видатків на соціальну сферу (перегляд пільг, поширення платних послуг); оптимізація видатків бюджету без скорочення пільг за рахунок послідовного впровадження госпрозрахункових форм фінансування установ, зокрема самофінансування; впровадження стандартів соціальних послуг,

спрямованих на покращення якості життя отримувачів послуг; запровадження системи контролю за якістю соціальних послуг та відповідністю послуг встановленим державою стандартам. Вивільнені фінансові ресурси необхідно направити в основному на розвиток визначених на законодавчому рівні пріоритетних галузей економіки: агропромисловий комплекс, житлово-комунальний комплекс, машинобудівний комплекс, транспортна інфраструктура, курортно-рекреаційна сфера і туризм, переробна промисловість. До зазначених галузей для забезпечення прискореного економічного зростання пропонується включити ще легку промисловість. В дисертаційному дослідженні запропоновано заходи щодо реформування бюджетної політики по кожному з функціональних напрямів. У зв'язку з загрозою територіальної цілісності держави та безпеки її громадян, значну увагу приділено пропозиціям щодо реформування оборонного бюджету.

Дисертантом встановлено, що на ефективність виконання видатків бюджету впливають показники оцінювання виконання бюджетних програм. В роботі удосконалено підходи до класифікації результативних показників виконання бюджетних програм у зарубіжній та вітчизняній літературі. Проаналізовано якісний склад зазначених показників в Україні. Встановлено, що розрахунки визначених показників не відображають реальну оцінку реалізації тієї або іншої програми. У зв'язку з цим було розроблено альтернативну систему показників виконання бюджетної програми (на прикладі бюджетної програми «Підготовка кадрів вищими навчальними закладами III і IV рівнів акредитації»). Показники виконання зазначеної бюджетної програми пропонується класифікувати за п'ятьма групами, а саме: за показниками рівня забезпечення виконання бюджетної програми (providing), використання бюджетних коштів (using), затрат (costs), якості (quality) та досягнутих результатів (achieved results). Визначено найбільш об'єктивну методику оцінки виконання бюджетних програм. Оцінювати ефективність виконання бюджетної програми дисертантом пропонується за значенням зведеного показника рівня виконання бюджетної програми, який розраховується за наступною формулою:

$$D_{заг} = \frac{D_Q \times W_Q + D_R \times W_R}{D_C} \times D_U \times \frac{1}{D_P}, \quad (2)$$

де $D_{заг}$ – загальний рівень виконання бюджетної програми;

D_Q – рівень якості виконання бюджетної програми;

D_R – рівень досягнутого результату;

W_i – вагомість груп;

D_C – рівень затрат;

D_U – рівень використання бюджетних коштів;

D_P – рівень забезпечення виконання бюджетної програми.

Відповідно до шкали розрахункових значень показника виконання бюджетної програми результати дослідження дозволяють зробити висновки про рівень виконання бюджетної програми. Дисертант обґрунтовує, що на відміну від визначеної законодавством, зазначена методика надає більш реальну, обґрунтовану та якісну оцінку виконання бюджетної програми «Підготовка кадрів вищими навчальними закладами III і IV рівнів акредитації». Крім того, дана методика може бути адаптованою для оцінювання рівня виконання будь-якої бюджетної програми за умови розроблення інших показників виконання, а її застосування на

загальнодержавному рівні значно підвищить ефективність використання бюджетних коштів та управління видатковою частиною бюджету.

ВИСНОВКИ

У дисертації дано теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення актуального наукового завдання, що полягає у розробці теоретичних засад управління видатками бюджету та обґрунтовано практичні рекомендації щодо удосконалення цього процесу в Україні. У результаті проведеного дослідження сформульовано такі висновки і пропозиції:

1. За результатами систематизації та критичного аналізу наукових підходів до розкриття сутності видатків бюджету обґрунтовано, що для забезпечення ефективного управління, видатки бюджету слід трактувати як важіль державної фінансової політики. Це обумовлює необхідність їх раціонального використання на всіх стадіях бюджетного процесу. Факторами, що визначають складність видатків бюджету як об'єкту управління є: протиріччя інтересів суб'єктів управління; значна кількість напрямів витрачання бюджетних коштів; відсутність досвіду оцінювання результатів застосування видатків бюджету як важелю управління.

2. Сформульовано дефініцію поняття «управління видатками бюджету» як сукупності заходів, форм і методів організації системи видатків бюджету, які використовують фінансові відомства та інші державні інституції щодо обґрунтування напрямків та обсягів їх використання з метою виконання державою своїх функцій. Виокремлено і охарактеризовано складові системи управління видатками бюджету за стадіями бюджетного процесу (планування та прогнозування майбутніх видатків бюджету, виконання бюджету за видатками, складання і затвердження звіту про виконання бюджету за видатками) і змістом бюджетної роботи (адміністрування бюджетних видатків, облік та звітність про виконання видаткової частини бюджету, контроль щодо видатків на всіх стадіях бюджетного процесу).

3. Виокремлено та охарактеризовано головні елементи програмно-цільового методу: стратегічне планування, середньострокове бюджетне планування, програмний розподіл видатків бюджету, результативне виконання бюджетних програм. Доведено, що основними перевагами програмно-цільового методу є забезпечення вищого рівня прозорості ухвалення рішень у державному секторі, фінансування тих суспільних благ та послуг, кількість, якість, вартість, час й місце надання яких в найбільшій мірі відповідає потребам суспільства, відповідальності керівництва бюджетного сектора за наслідки своєї роботи. Встановлено, що основними причинами, що ускладнюють впровадження програмно-цільового методу на місцевому рівні є низький рівень самостійності місцевого самоврядування та незацікавленість місцевих органів влади до проведення змін та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів.

4. За результатами аналізу якісних змін в організаційно-технічних і методичних заходах (підходах) з розрахунку видатків бюджету при складанні, розгляді і затвердженні бюджету було виокремлено і вивчено два етапи становлення і розвитку бюджетного планування: I-й етап – з 1992 по 2000 рр., II-й – етап – з 2001р. – по теперішній час. Визначені особливості кожного із них.

5. Виявлено недоліки нормативно-правового регламентування організації та здійснення казначейського обслуговування видатків бюджету, що впливає на виконання бюджету в цілому. Аналіз практики казначейського обслуговування видаткової частини бюджету дозволив надати рекомендації щодо перегляду і

спрощення документообігу між розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів і органами казначейства, яка існує в процесі виконання кошторисів бюджетних установ та впливає на своєчасність відображення в обліку проведення операцій.

6. Співставлення планових і прогнозних показників видатків бюджету дозволило встановити значну розбіжність між ними, що характеризує низький рівень розрахунку даних показників. Причини цього пов'язані з частим коригуванням законодавства, відсутністю єдиного затвердженого законодавчого акта щодо прогнозування та планування видатків бюджетів усіх рівнів, змінами в бюджетній політиці (як правило під впливом різних політичних сил), зокрема, безпідставне збільшення видаткової частини, яка не має реальних джерел наповнення. В результаті співставлення фактичних показників видатків Державного бюджету України з затвердженими плановими показниками до і після внесення змін встановлено завищення обсягів видатків. Встановлено, що при плануванні видаткової частини бюджету не враховуються реальні можливості забезпечення всіх запланованих видатків.

7. Встановлено, що на прийняття управлінських рішень в процесі виконання видатків бюджету безпосередній вплив мають дані обліку та звітності. При дослідженні змін, які мали місце щодо здійснення облікової діяльності та звітності в період становлення системи управління видатками в Україні було визначено, що актуальною проблемою залишається внесення численних змін щодо складу і змісту форм звітності як в межах бюджетного періоду, так і протягом всього досліджуваного десятирічного періоду.

8. Проаналізовано результати діяльності основних суб'єктів бюджетного контролю за цільовим направленням і використанням бюджетних коштів. Обґрунтовано важливість законодавчого затвердження запропонованого автором терміну контролю за видатками бюджету, як системи заходів, що здійснюються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та громадянами України щодо ефективного розподілу та використання бюджетних ресурсів з метою виявлення і блокування в ній відхилень на стадіях планування та прогнозування майбутніх видатків бюджету, виконання бюджету за видатками та складання і затвердження звіту про виконання бюджету за видатками. Встановлено, що причинами неефективності контрольних дій за цільовим використанням бюджетних коштів є відсутність чіткої взаємодії між органами державної влади, які здійснюють контроль за видатковою частиною бюджету, а саме дублювання роботи та неузгодженість передбачених функцій. В результаті контроль здійснюється не як єдина система, а у вигляді вирішення окремих проблем та виконання конкретних завдань, що значно зменшує результативність процесу управління бюджетом в цілому.

9. Розроблено методичку оптимізації структури видатків Зведеного бюджету України за функціональною класифікацією. В межах зазначеної методички розроблено економіко-математичну модель, яка базується на показниках досягнутого рівня розвитку та рівня відносної важливості функціональних компонентів. Також запропоновано методичку виявлення напрямів фінансування, які потребують перерозподілу бюджетних коштів в межах розділів функціональної класифікації видатків бюджету.

10. Запропоновано заходи реформування бюджетної політики в контексті досягнення раціональної структури видатків бюджету з метою підвищення їх

ефективності та результативності: детінізація економіки; зниження адміністративних бар'єрів для розвитку підприємництва; зменшення втручання контролюючих органів у господарську діяльність; стимулювання реалізації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки; стимулювання інвестиційної активності суб'єктів малого підприємництва.

11. Встановлено, що для ефективного управління видатками бюджетну має велике практичне значення обґрунтована оцінка виконання бюджетних програм. Це дозволить реально визначати напрями соціально-економічної діяльності держави, оцінювати одержані результати та ефективність використання коштів на здійснення відповідних заходів. Розроблено альтернативну методику оцінки виконання бюджетних програм, яка ґрунтується на показниках рівня забезпечення виконання бюджетної програми, використання бюджетних коштів, затрат, якості та досягнутих результатів. Встановлено, що запропонована методика може надавати більш реальну, обґрунтовану та якісну оцінку виконання бюджетних програм.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Глобальні і регіональні аспекти фінансових процесів: колективна монографія. – Херсон: В-во «ПП Вишемирський В.С.», 2012. – 216 с., 14,9 д.а. (особисто автору – 1,7 д.а., розділ 4.1. Теоретичні засади видатків бюджету).

У наукових фахових виданнях:

2. Невешкіна Т.С. (Набока Т.С.) Актуальні питання прогнозування видатків зведеного бюджету України / Т.С. Невешкіна (Т.С. Набока) // Фінанси, облік і аудит: зб. наук. праць. – К.: КНЕУ, 2010. – Вип. 15.– С. 139-147 – 0,3 д.а.

3. Сафонова Л.Д., Невешкіна Т.С. (Набока Т.С.) Теоретичні засади управління видатками бюджету / Л.Д. Сафонова, Т.С. Невешкіна (Т.С. Набока) // Фінанси України. – 2011. – № 3. – С. 100-110 – 1,6 д.а. (особисто автору – 0,8 д.а., сформульовано визначення поняття «управління видатками бюджету», виокремлено та охарактеризовано складові системи управління видатками бюджету).

4. Невешкіна Т.С. (Набока Т.С.) Проблеми визначення показників результативності виконання бюджетних програм в Україні / Т.С. Невешкіна (Т.С. Набока) // "Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Економіка". Випуск 6(2), Т.20, № 10/1. – 2012. – С. 106-115. – 0,8 д.а.

5. Набока Т.С. Напрямки реформування системи міжбюджетних відносин у сфері розподілу видатків / Т.С. Набока // Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції, №12 (1), 2013. – С. 51-58. – 0,6 д.а.

6. Набока Т.С. Проблематика ефективного використання видатків бюджету на економічну діяльність / Т.С. Набока // Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції, №16 (5), 2015. – С. 19-22. – 0,5 д.а.

У науковому фаховому виданні України, яке зареєстроване в міжнародних наукометричних базах:

6. Набока Т.С. Проблематика оцінювання виконання бюджетних програм в Україні / Т.С. Набока // Бізнес Інформ (Ulrichsweb Global Serials Directory (США), Research Papers in Economics (США), Російський індекс наукового цитування (Росія), Index Copernicus (Польща), Directory of Open Access Journals, CiteFactor (США), Academic Journals Database (Швейцарія), Scientific Indexing Services, Advanced Science Index, Open Academic Journals Index, GetInfo (Німеччина), BASE (Німеччина), InfoBase Index, OpenAIRE (Європейський Союз), WorldCat,

SUNCAT Union Catalogue (Велика Британія), COPAC Union Catalogue (Велика Британія), Соціонет (Росія), J-Gate (Індія), Академія Google (США), Research Bible (Японія), Open Access Library), №7, 2014. – С. 298-303 – 1,2 д.а.

В інших виданнях:

7. Невешкіна Т.С. (Набока Т.С.) Теоретичні основи планування видатків державного бюджету / Т.С. Невешкіна (Т.С. Набока) // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: матеріали праць VII Міжнар. наук.-практ. конф. – Тернопіль, ТНЕУ, 2010. – С. 162-164 – 0,1 д.а.

8. Невешкіна Т.С. (Набока Т.С.) Управління видатками бюджету та його складові / Т.С. Невешкіна (Т.С. Набока) // Проблеми розвитку фінансової системи України в умовах глобалізації: зб. праць XII Міжнар. наук.-практ. конф. аспір. та студ. – Сімферополь: Вид-во «Центр Стабілізації», Інформаційно-видавничий відділ ТНУ, 2010. – С.116. – 0,1 д.а.

9. Невешкіна Т.С. (Набока Т.С.) Казначейський контроль при виконанні видаткової частини бюджету / Т.С. Невешкіна (Т.С. Набока) // Теоретичні та прикладні аспекти аналізу фінансових систем: зб. тез XI Всеукр. наук.-практ. конф. аспір. та студ. – Львів, 2011. – С. 23-25 – 0,2 д.а.

10. Невешкіна Т.С. (Набока Т.С.) Рахункова палата України як орган державного фінансового контролю за видатками бюджету / Т.С. Невешкіна (Т.С. Набока) // Фінансова система держави: проблеми та перспективи розвитку: збірник наук. пр. – К.: ТОВ «ДКС центр», 2011. – С. 249-252 – 0,2 д.а.

11. Невешкіна Т.С. (Набока Т.С.) Програмно-цільове бюджетування: переваги та недоліки / Т.С. Невешкіна (Т.С. Набока) // Дні науки – 2012: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. – Том 3. Економічні науки: Прага. Видавництво «Education and Science» s.r.o. – 80 країн, 2012. – С. 72-74 – 0,2 д.а.

12. Набока Т.С. Пропозиції щодо підвищення ефективності видатків бюджету на освіту / Т.С. Набока // Проблеми сучасної економіки: зб. матеріалів III Міжнар. науково-практичної конференції. У 4-х частинах. – Донецьк: ГО «СІЕУ», 2013. ч. 2. – С. 16-19 – 0,3 д.а.

13. Набока Т.С. Оптимізація структури видаткової частини бюджету / Т.С. Набока // Економіка України, №1, 2014. – С. 51-62. – 0,6 д.а.

14. Набока Т.С. Недоліки бюджетного забезпечення охорони навколишнього природного середовища / Т.С. Набока // Прогнозування соціально-економічного розвитку національної економіки: збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса, Центр економічних досліджень та розвитку, 2014. – С. 98-101. – 0,2 д.а.

15. Набока Т.С. Сутність і особливості форм і методів управління видатками бюджету / Т.С. Набока // Сучасні тенденції в економіці та управлінні: новий погляд: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 10-11 квітня 2015 року) / Східноукраїнський інститут економіки та управління. – Запоріжжя: ГО «ВІЄУ», 2015. – 144 с. – 0,2 д.а.

АНОТАЦІЯ

Набока Т. С. Управління видатками бюджету та напрямки його вдосконалення в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Київ, 2015.

У роботі розкрито сутнісні характеристики управління видатками бюджету: уточнено понятійно-категоріальний апарат, виокремлено і охарактеризовано складові системи управління видатками бюджету за стадіями бюджетного процесу і змістом бюджетної роботи. Визначено основні методи управління видатковою частиною бюджету. Зважаючи на провідне значення програмно-цільового методу у системі управління видатками бюджету розглянуто етапи його запровадження в Україні та склад елементів. Вдосконалено класифікацію бюджетних програм. Досліджено організаційні та практичні аспекти складових системи управління видатками бюджету у взаємозв'язку, а також визначено управлінські способи та методи впливу на підвищення їх функціонування. Розроблено методику оптимізації структури видатків Зведеного бюджету України за функціональною класифікацією. В межах зазначеної методики розроблено економіко-математичну модель, яка базується на показниках досягнутого рівня розвитку та рівня відносної важливості функціональних компонентів. Також запропоновано методику виявлення напрямів фінансування, які потребують перерозподілу бюджетних коштів в межах функціональних розділів. Запропоновано заходи щодо реформування бюджетної політики в контексті досягнення раціональної будови видатків бюджету з метою підвищення їх ефективності та результативності. Довівши факт впливу рівня виконання бюджетних програм на досягнення результатів при визначених структурних змінах видаткової частини бюджету, запропоновано методику оцінки виконання бюджетних програм.

Ключові слова: видатки бюджету, управління видатками бюджету, планування видатків бюджету, програмно-цільовий метод, контроль за видатками бюджету, оптимальний розподіл бюджетних коштів, оцінка виконання бюджетних програм.

АННОТАЦИЯ

Набока Т. С. Управление расходами бюджета и направления его совершенствования в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана», Киев, 2015.

Диссертация посвящена решению актуальной научной задачи, которая заключается в разработке теоретических основ управления расходами бюджета и обосновании практических рекомендаций по совершенствованию этого процесса в Украине.

Установлено, что с управленческой точки зрения расходы бюджета представляют собой финансовые ресурсы государства, которые при взвешенных управленческих решениях уполномоченных государственных институтов на всех стадиях бюджетного процесса способствуют выполнению его конституционных обязательств и обеспечивают социальное благополучие и социально-экономическое развитие.

Представлена авторская трактовка понятия «управление расходами бюджета» как совокупности мероприятий, форм и методов организации системы расходов бюджета, которые используют финансовые ведомства и другие государственные институты по обоснованию направлений и объемов их использования с целью выполнения государством своих функций. Уточнено, что под системой расходов бюджета понимается совокупность определенных направлений расходов (программ), структуру расходной части бюджета, а также отношения между

соответствующими органами в процессе планирования и исполнения расходов, составления отчетности и контроля при выполнении расходной части бюджета. Выделены и охарактеризованы составляющие системы управления расходами бюджета по стадиям бюджетного процесса и содержанием бюджетной работы.

Учитывая значимость использования программно-целевого метода в бюджетном процессе было установлено особенности его использования в Украине. Выделены и охарактеризованы главные его элементы (стратегическое планирование, среднесрочное бюджетное планирование, программное распределение расходов бюджета и результативное выполнение бюджетных программ).

В условиях отсутствия комплексных исследований по управлению расходами бюджета сформированы и охарактеризованы организационные и практические аспекты составляющих системы управления расходами бюджета во взаимодействии. Путем сопоставления плановых и прогнозных показателей было установлено значительное расхождение между ними, что характеризует достаточно низкий уровень планирования и прогнозирования в Украине. В результате соотношение фактических показателей расходов Государственного бюджета Украины утвержденным плановым показателям до и после внесения изменений установлено превышение размера расходов и увеличения количества программ без учета реальной возможности обеспечения всех запланированных расходов.

Обоснована важность утверждения на законодательном уровне предложенного автором термина контроля над расходами бюджета, как системы мер, осуществляемых органами государственной власти, органами местного самоуправления, субъектами хозяйствования и гражданами Украины по эффективному распределению и использованию бюджетных ресурсов с целью выявления и блокирования в ней отклонений на стадиях планирования и прогнозирования будущих расходов бюджета, исполнение бюджета по расходам и составления и утверждения отчета об исполнении бюджета по расходам.

Разработана авторская методика оптимизации структуры расходов Сводного бюджета Украины за функциональной классификацией. В пределах указанной методики разработана экономико-математическая модель, основанная на показателях достигнутого уровня развития и уровня относительной важности функциональных компонентов. Также предложена методика выявления направлений финансирования, которые требуют перераспределения бюджетных средств в пределах функциональных разделов.

В результате исследования установлено, что для эффективного управления расходами бюджета имеет большое практическое значение обоснованная оценка выполнения бюджетных программ. Так, разработана альтернативную методику оценки выполнения бюджетных программ, которая основывается на показателях уровня обеспечения выполнения бюджетной программы, использования бюджетных средств, затрат, качества и достигнутых результатов. Установлено, что в отличие от утвержденной законодательством, данная методика может предоставлять более реальную, обоснованную и качественную оценку выполнения бюджетных программ.

Ключевые слова: расходы бюджета, управление расходами бюджета, планирование расходов бюджета, программно-целевой метод, контроль над расходами бюджета, оптимальное распределение бюджетных средств, оценка исполнения бюджетных программ.

ANNOTATION

T. S. Naboka Budget spending management and the directions of its improvement in Ukraine. – Manuscript.

The dissertation for a scientific degree of Candidate of economic sciences in the specialty 08.00.08 – Money, finance and credit. – SHEE «Kyiv national economic university named after Vadym Hetman», Kyiv, 2015.

The paper reveals the essential characteristics of budget spending management. The conceptual and categorical framework is specified; the components of budget spending management system are outlined and characterized according to the stages of the budget process and the nature of budgeting. The main methods of budget spending management are determined. Given the great importance of the special-purpose program in the spending management system, its components and the stages of its implementation in Ukraine are examined. The classification of budget programs is improved. Organizational and practical aspects of the components of budget spending management system are examined in their interconnection, management techniques and methods of influencing on their functioning are revealed. The optimization technique of the Consolidated Budget of Ukraine spending structure is developed according to the functional classification. The mathematical economic model within the above mentioned technique is created based on such factors as the current rate of development and the relative importance level of functional components. The technique of identifying areas of financing requiring reallocation of budgetary funds within functional sections is also developed. The measures to reform fiscal policy in the context of achieving a rational budget spending structure in order to increase its efficiency and effectiveness are proposed. Having proved the fact of the influence of budget programs implementation level on achieving results in case of determined budget spending structural changes, the evaluation method of budget programs implementation is suggested.

Key words: budget spending, budget spending management, budget spending planning, special-purpose program, budget spending control, the optimal allocation of the budgetary funds, evaluation of budget programs implementation.

**Підписано до друку 16.09.2015 р. Формат 60x90 1/16.
Папір офсетний. Умови, др. арк. 0,9
Друк різнограф. Тираж 100 прим. Зам. № 1609/02.**

**Підприємство «УВОІ «Допомога» УСІ»
Свідоцтво про державну реєстрацію №31245580
03056, м. Київ, пров. Політехнічний, 6, корп. 5 (КПІ)
Тел.: 277-80-08..**

